DOI: 10.31722/ejmd.1002921 EJMD / 2021 (19), 122-135

SOSYAL SERMAYE KURAMININ MÜZİK ARAŞTIRMALARINDA KULLANILMASI: KISA BİR LİTERATÜR ÇALIŞMASI

Social Capital Theory in Music Research: A Short Literature Review

Tuğba AYDIN ÖZTÜRK*

ÖZ

Bu çalışmada sosyal sermaye teorisinin temel özellikleri ele alınmış ve bu özellikler ışığında yapılan müzik araştırmaları incelenmiştir. Çalışma boyunca sosyal sermaye ve müzik literatürü konusu temel olarak üç ana bölüm etrafında incelenmiştir. Bunlar; müzik eğitimi, müzik toplulukları ve müzik endüstrisi konularıdır. Dünyada ve Türkiye'de konu hakkında yapılan araştırmalar sosyalleşme, güven, kolektivite, eşitsizlik, karşılıklılık ve sosyal ilişkiler gibi sosyal sermayenin ilkeleri göz önüne alınarak açıklanmaya çalışılmıştır. Buna göre sosyal sermaye bireylerde grup aidiyetini güçlendiren, ağlar kuran, güven oluşturan, köprü inşa eden ve sürekli öğrenmenin önünü açan bir enstrümandır. Müzik de bu sosyal bağların en önemli birleştiricilerinden biri olma özelliğini taşır. Öte yandan sosyal sermayenin kişiler arası eşitsizliğe yol açan karanlık bir tarafı da mevcuttur. Varolan sosyal ilişkilerin haksız avantaj sağladığı ya da sosyal sermaye sahipliğinin kültürel ve ekonomik anlamda zaten avantajlı konumda olan kimselerin lehine işlediği bir senaryo da tartışmaların merkezinde kendine yer bulur. Çalışmada konunun bu tarafı daha çok müzik ekonomisi literatürü üzerinden tartışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Sermaye, Network, Müzik, Müzik Sosyolojisi, Müzik Toplulukları

ABSTRACT

In this study, the basic elements of the social capital theory are discussed in the light of music studies. The social capital theory and related music literature have been examined mainly around three main sections throughout the study. These are music education, music ensembles and the music industry. The studies on the subjects have been explained by considering the principles of social capital such as socialization, trust, collectivity, inequality, reciprocity and social relations. Accordingly, social capital is an instrument that strengthens group belonging in individuals, establishes networks, builds trust, builds bridges and supports continuous learning. Music is also one of the most significant unifiers of these social bonds. On the other hand, there is a dark side of social capital that leads to interpersonal inequality. It is also discussed in the literature that social relations provide an unfair advantage or that social capital ownership is in favour of those who are already in an advantageous position in cultural and economic terms. This side of the subject is discussed mostly through the music industry literature in this paper.

Keywords: Social Capital, Network, Music, Sociology of Music, Music Ensembles

Derleme Makalesi/Review Article Geliş Tarihi/Received Date: 30.09.2021 **Kabul Tarihi/Accepted Date:** 19.12.2021

* **Sorumlu Yazar/Corresponding Author:** Dr. Öğr. Üyesi, Üsküdar Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, tugbamusic@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-9979-3770

Extended Abstract

The social capital theory focuses on social relations, trust, reciprocity, social inclusion, cooperation, solidarity, bridging, bonding, inequality and other related social norms. This theory mostly interests the groups or communities such as family, friendship, neighbourhood or citizenship. People have always been a part of the community throughout history. They live, produce and consume all together and they share their products, values, traditions and culture. The historical perspective of these established communities has had a balance between individuality and collectivity. The sociology of music tries to explain music from a social point of view. The number of studies on the relationship between social network analysis and music has increased with the developments in technology and the concept of social capital, which has become a popular topic in recent decades.

Bourdieu explains the idea of capital in terms of social class structure and he categorizes the theory to four subbranches. These are financial, cultural, social and symbolic capitals and each represents a potential for capital sources. Financial capital is related to economic assets, while cultural capital refers to elements such as tastes, skills or academic background which people have. On the other hand, social capital is about networks among different communities and it is a basic concept for making connections between diverse actors. The average meaning of these three capital forms reflects a new approach, which is called symbolic capital, it gives a reputation and prestige to a person. There are also plenty of theoreticians who have studies on social capital in addition to Bourdieu. His point of view is considered critical in social capital literature. Because he believes that the sources of social capital cause some people who have economically privileged to have unequal opportunities. He has a remarkable contribution to the social capital literature. On the other side, the works of James Coleman and Robert Putnam provide a very significant approach to the literature. They highlight the positive and beneficial sides of social capital and they use the theory for explaining social groups behaviour.

In this paper, the definition of social capital has been made and the elements of the idea have been explained. Afterwards, music researches have been analysed in the light of social capital theory. The literature of music education, music communities and music economy has been gathered. This paper has been organised as a review article. The main aim of this paper is to focus on relationships between social capital and music studies. Relations are as important as the creation of music, forming it into a product, disseminating the musical product, meeting with the audience, and economic skills.

The relationship between music education and social capital will be discussed in the first part of this article. Music education offers a social environment where both amateur and professional people can come together. In this way, amateur or professional individuals and communities participate in art production. Social capital and music education studies are mostly discussed through sociological analyzes. These analyses are on the issues such as inclusion, cohesion and civic participation. Also, many studies in the literature focus on the fact that producing music together increases group feeling and belonging.

In the second part of this article, the effects of musical communities are examined with examples. As in choirs and music courses, the reason for some groups to come together may be only music. However, for some ensembles, music is used just as a tool. People have the sense of a team spirit while producing music. A significant part of the studies on musical ensembles focus on art therapy and well-being. There is always a positive correlation between being involved in a music community and an increasing life quality.

The third section of this article is about the significance of social relations in the music industry and the use of social capital as a resource in the entertainment business. Topics covered in this chapter are often about music entrepreneurship, the economic dimension of music, and the opportunity inequality in music world. According to this part, which is inspired by H. Becker's concept of Art Worlds, music production takes place in a social universe. However, amateur or professional musicians almost always need social relations conducting many activities such as production, distribution, sharing of music, protecting the rights of artists and more.

As a result, there are many studies on social networks, relationships and music in the literature of music sociology. This article aims to contribute to the Turkish literature and to give an idea to students and academics who work in the sociology of music and art.

Müzik sanatsal ve tarihsel geçmişinin yanısıra toplumsal gerçeklerle ve kişiler arası ilişkilerle sıkı sıkıya bağlıdır. Müzik eseri içinde enstrümanların ve insan sesinin ses ve sessizliği anlamlı bir bütün içindedir. Müzik yapan ve dinleyenler arasında sosyal, hissiyata dayalı ve zevkle şekillenen bir ilişki ağı vardır. Müziğin arka fonda dinleniyor olması bile, kişinin mekansal ortamla kurduğu ilişkiyi tanımlamaktadır. Örneğin müzik bize rahatlamamızı ya da hızlıca hareket etmemizi salık verebilmekte; bizi tarihsel mirasımızla buluşturma ya da yepyeni bir kültürel çevre ile tanışma şansı sunabilmektedir.

Müzik sosyal hayatın içinde ekonomik, kültürel, politik, teknolojik her türlü faktörden etkilenir ve bu süreçte aktörlerini yeniden konumlandırır. Müzik sosyolojisi, toplum içindeki müziğe ya da müziğin içindeki topluma ışık tutarken son on yıllarda popüler bir konu haline gelen sosyal sermaye kavramı ve teknolojinin ilerlemesiyle daha da işlevli olan sosyal ağ analizi konusunu daha yakından incelemek için de bir fırsat doğmuş olur. Bu çalışma literatürdeki sosyal sermaye ve müzik çalışmalarını biraraya getiren bazı örneklerin incelenmesini amaç edinir. Bu sayede en azından Türkçe literatürde bir başlangıç yazısı olma gayesini taşır. Çalışma müzik eğitimi, müzik toplulukları ve müzik endüstri ana başlıkları altında üç bölüme ayrılmış ve konu hakkındaki çeşitli örnekler bir araya getirilmiştir.

Çalışmanın amacı sosyal sermaye ve ağ analizi konularının kültür çalışmalarında ve özellikle müzik sosyolojisinde nasıl kullanılabileceği konusunda fikir vermektir. Ayrıca bu konuda araştırma yapmak isteyen kişiler için bir ön okuma sağlayacak şekilde literatürdeki en temel çalışmaların yer aldığı bir kaynak oluşturmaktır. Çalışma metod olarak derleme niteliğinde olup, bir araştırma alanı olarak müziğin sınırlarının çok geniş olması sebebiyle konu temelde üç ana başlık altında toplanmıştır.

Sosyal Sermaye Kuramı Nedir?

Sosyal sermaye literatüründe öne çıkan iki ifade vardır. Bunlardan biri "ilişkiler önemlidir" der. Sosyal sermaye kuramı hakkında yazılan hemen hemen tüm kaynaklar bir İngiliz atasözüne yer verir: "Ne bildiğin değil, kimi bildiğin önemlidir". Sosyal sermayemiz eğitim, aile, arkadaş, sosyal çevre vb. yoluyla kazanılan ve ileride ekonomik sermayeye katkı sağlama olasılığı olan ilişkilerimizi temsil eder. Bu sebeple ilişkilerin kurulması kadar devam ettirilmesi de önem taşır. Güven, aidiyet duyma, karşılık verme, sosyalleşme becerileri gibi özellikler ilişkilerin kurulması, devam etmesi ve ekonomik bir sonuca dönüşmesine katkıda bulunur.

Sermaye kavramı, gelecekte karlı bir kazanç umuduyla yatırım yapılabilecek birikmiş bir miktar para olarak tanımlanır ve sosyal sermayenin ana fikri sosyal iletişim ağlarının değerli bir servet olarak kabul edilmesidir (Field, 2008, s. 16). Sosyal sermaye en temelde insan odaklıdır ve tüm toplumsal ilişkiler bir kaynak olarak kabul edilir. Öte yandan sosyal ilişkiler her zaman ekonomik sonuçlar sağlamaya ihtiyaç duymaz. Hemşehrilik, komşuluk, arkadaşlık, aile gibi ilişki ağları toplumdaki büyük sosyal ağların içindeki daha küçük mikro ağlardır. Sermaye türleri bir araya geldiğinde -kişinin güvenilir ilişkilerinin olması da buna dahil olmak üzere- anlamlı bir bütün oluşturur. "Güvenilirliğin kapsamı sosyal normlar, ağlara ve derneklere katılım gibi aktiviteleri yakalamak olarak da düşünülebilir" (Temple, 2001, s. 58).

Ekonomik faaliyetlerin hacmini genişletmek için önemli bir kaynak olarak görülen sosyal sermaye terimi, ilk olarak 1916'da Batı Virginia'daki eğitim sistemini değerlendiren Lyda Hanifan tarafından kullanılmış, fakat ancak 1930'lardan sonra sosyal bilimlerde ele alınmaya başlanmıştır (Yıldız ve Topuz, 2001, s. 204). 1930'lu yıllarda

endüstride beşeri sermaye kavramı, işletme içindeki muhtemel çatışmaların engellenerek daha üretken bir ortam hazırlanması düşüncesi ile oluşturulmuştur (Yarcı, 2011, s. 127). 1960'lardan sonra ise sermaye fikri insanları ve onların kapasitelerini kapsayacak şekilde kullanılmaya başlanmıştır. Bu yıllarda literatüre geçen isimler Theodore W. Schultz ve Gary Becker'dir. Schultz beşeri sermaye kavramını ortaya koymuş ve bu kavramı gelir artışına bağlı olarak kazanılmış insani özellikleri içeren geniş bir sermaye türü olarak açıklamıştır. Becker ve Schultz emeği üretimin bir faktörü olarak kabul ederken, insana yapılan eğitim ve sağlık yatırımlarının verimliliği artırdığına değinen ekonomistlerdir.

Sosyal sermaye konusu başta ekonomi, sosyoloji ve siyaset bilimi olmak üzere, akademik araştırma alanı olarak 1980'li yıllardan itibaren çok daha yaygın bir biçimde tartışılagelmiştir. Literatürde öne çıkan isimler ise Avrupalı sosyolog Bourdieu ile Amerikalı sosyolog Coleman ve siyaset bilimci Putnam'dır. Aşağıda bu üç isim başta olmak üzere sosyal sermaye teorisine katkıda bulunan önemli düşünürlerin temel prensiplerine ve alana katkılarına değinilecektir.

Sosyal Sermaye İlkelerine Temel Bir Bakış

Bourdieu sermayeyi ekonomik, kültürel ve sosyal sermaye olarak üçe ayırır. Sosyal sermaye, gerçek ya da sanal kaynakların, bir bireye ya da gruba karşılıklı tanışıklık ve tanınırlık ile daha fazla ya da az kurumsallaşmış ilişkiler ağına sahip olmasının toplamıdır (Bordieu ve Wacquant, 1992, s. 119). Bourdieu sosyal sermaye kavramına eleştirel bir bakış açısı ile bakar. İlişkilerin kişisel çıkarlar göz önünde tutularak bir yatırım aracı olarak görülmesi, Bourdieu'nun Marksizm tabanlı fikirleri ile örtüşür. Bourdieu'ya göre sosyal sermaye, toplumsal eşitsizliği beraberinde getirir.

Diğer yandan, Bourdieu'nun çalışmalarının daha çok 1960-70'li yılların elit aristokrat ailelerinin gözlemine dayandığı ve sosyal sermayeyi sadece belli bir kesimin sahip olabileceği bir avantaj olarak gösterdiği sebebiyle eleştirilmiştir. Örneğin Bourdieu, Bach dinleme zevki, gösterişli akşam yemekleri ve bazı spor dallarına ilgi duymayı sınıf temelli açıklamaktadır. Ancak günümüz toplumlarında sosyal sermayeye sahip olmak ve bu sahipliğin temsili değişiklik gösterebilir. Ayrıcalıklar farklı sosyo- ekonomik sınıftan gelenler için de bir anlam taşır.

Literatürdeki diğer önemli isim olan James Coleman ise sermayeyi fiziki, beşeri ve sosyal olarak üçe ayırır. "Fiziksel sermaye gözlemlenebilir ve maddesel bir form olmasından dolayı ölçülebilir; beşeri sermaye bir bireyin sahip olduğu bilgi dağarcığı ve yeteneklerle ilgili olarak daha az ölçülebilirdir. Sosyal sermaye ise kişiler arası ilişkilerde varolduğundan daha da az ölçülebilir bir özelliğe sahiptir" (Coleman, 1998, s. 100).

Coleman eğitim sosyolojisi üzerine yaptığı çalışmalarda aile, okul ve sosyal çevrenin genç öğrenciler üzerindeki etkilerini incelemiştir. Akademik başarı ile sosyal eşitsizlik arasındaki ilişkiyi çözümlemek için lise öğrencileri üzerine araştırma yapan Coleman, gençler üzerinde akran gruplarının aile ve öğretmenlere göre daha etkili olduğu sonucuna ulaşmıştır. Ardından etnik gruplar, özel/ devlet okulu, Katolik kökenli okullar ile diğerleri arasındaki farklar ile ilgili oldukça detaylı incelemeler yapmıştır. Bu çalışmalara göre; 'topluluklar aile içerisindeki sosyal ve ekonomik zararların etkisini dengeleyen bir sosyal sermaye kaynağıdır' (Field, 2008, s. 32). Coleman'a göre –Bourdieu'nun aksine- sosyal sermaye ekonomik düzenin farklı katmanlarındaki tüm kişileri etkiler. Buna

göre sosyal sermaye, bir kimsenin ulaşabileceği kaynakları gösterir ve bu sebeple Coleman ve Putnam'ın çalışmaları için uzlaşmacı denilebilir.

Bowling Alone (Yalnız Başına Bowling) kitabı ile oldukça geniş bir okuyucu kitlesine ulaşan Putnam, Amerika'daki azalan sosyal sermayeden ve dolayısı ile bireyselleşen ilişkilerden söz eder. Putnam'a göre Amerika'da yurttaşlık bilinci günden güne azalmakta, insanlar aile ve arkadaşlarıyla yeterince zaman geçirmemektedir. Bunun yerini televizyon, bilgisayar gibi medya araçları almıştır ve insanların hayatı genel olarak ev ve iş arasında geçmektedir.

Grup halinde oynanan bowling turnuvalarına katılım oranının düşmesi, Putnam'ın azalan sosyal ilişkileri anlatmada kullandığı ustaca bir metafordur. Putnam 1996'da sosyal sermaye kavramı ile 'iletişim ağları, normlar ve güven gibi, katılımcıların paylaşılmış nesneleri sürdürebilmek için bir arada hareket etmelerini sağlayan, sosyal yaşamın özelliklerini kastettiğini ifade eder' (Field, 2008, s. 44). Putnam da Coleman gibi sosyal sermayeyi sahip olunduğu takdirde kişilere ve toplumlara fayda sağlayan birleştirici ve köprü oluşturan bir araç olarak kabul eder.

Sosyal sermaye literatürü sosyal ağlarla iç içe geçmiştir. Ağlarda oluşan ilişkiler sarmalı, sosyal bir ortam yaratır. Bir kaynağın sermaye olarak tanımlanması için gereken bazı öğeler vardır. Ağlar içinde fayda, maliyet, karşılıklı çıkarlar, yatırım, gönüllülük ya da ün gibi kavramlardan söz ediyorsak, burada bir sosyal sermayeden de bahsedebiliriz. Francis Fukuyama, sosyal sermayeyi iki veya daha fazla birey arasında iş birliğini destekleyen zorunlu ve gayri resmi normlar bütünü olarak tanımlarken; Nan Lin, sosyal ağlara dayanarak açıklar (Gürsakal, 2009, s. 196).

Sosyal Sermaye Kuramı ve Müzik İlişkisi

Sosyal sermaye teorisyenleri konuyu pragmatik, işbirlikçi, eleştirel, Marksist vb. gibi farklı bakış açıları ile ortaya koymuşlardır. Sosyal sermaye literatüründeki konular genel olarak aşağıdaki gibi sınıflandırılabilir:

- *'Katılım, etkileşim ve sivil dahil olma/ bağlılık,*
- *Ağlar ve bağlantılar,*
- *Aile ve arkadaşlar,*
- *Karşılıklılık ve yükümlülükler,*
- *Güven,*
- *Kurallar ve değerler,*
- *Öğrenme,*
- *İnanç temelli organizasyonlara üyelik'* (Langston ve Barrett, 2008, s. 120).

Müzik sosyal bir yaratım, paylaşım ve dahil olma durumu olarak kişiler, toplumlar, gruplar ya da kurumlar arası ilişkilere odaklanır ve sosyal sermaye ilkeleri ile ortak bir paydada buluşur. Aşağıda literatürdeki bazı örnekleri incelerken, bu bakış açısı göz önünde bulundurulmalıdır. Buna göre sosyal sınıf, katılım ve okul başarısı gibi faktörleri inceleyen müzik eğitimi; toplumsal dayanışma, küçük gruplar arasındaki etkileşim ya da terapi gibi faktörleriyle müzik toplulukları ve son olarak endüstriyel boyutta ve iş anlamında müzik yapan, satan ve satın alanları bir araya getiren, çok sayıda alt kategorisi bulunan müzik endüstrisi konu başlıkları sırasıyla sosyal sermaye kuramına göre anlatılacak ve daha önce alan hakkında yapılmış çalışmalar üzerinden örneklendirilecektir.

Sosyal sermaye bağlamında müzik eğitimi. Yukarıda da bahsedildiği üzere, Coleman'ın sosyal sermaye üzerine yaptığı araştırmalar, Amerika'daki eğitim sistemine odaklanır. Coleman, farklı etnik kökenden gelen öğrencilerin okul başarısı ve toplumsal uyumu, dini okul ve seküler okullarda eğitim alan öğrencilerin ders başarısı gibi farklı konular hakkında oldukça detaylı ve on binlerce datadan oluşan araştırmaları yürütmüştür. Bourdieu ise Fransa'da sıklıkla varlıklı ailelerin çocuklarının devam ettiği École Normale Supérieure lisesinde burslu öğrenci statüsünde eğitim almış ve bu tecrübesine dayanarak eğitim ile sosyo- ekonomik sınıf arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Netice olarak sosyal sermaye kuramına eleştirel bir bakış açısı ile yaklaşmıştır. Sosyal sermaye kuramının en önde gelen isimlerinden biri olan Putnam ise, sosyal sermayeyi sahip olunan değerler, topluluk bilinci ve ağlar arasındaki güven teması ile açıklar.

Müzik eğitimi ister anaokulundan lise bitimine kadar müfredatta yer alan bir ders olarak, isterse kurs, özel ders, koro, cemiyet, konservatuar vb. seviyede bir eğitim olarak olsun kişiler arası etkileşimi olanaklı kılar. Müzik eğitimi hem amatör hem de profesyonel kişilerin bir arada olabileceği ve kişi ya da toplulukların ister müzik yaparak isterse dinleyici olarak sanat üretimine birlikte katılabilecekleri bir ortam sunar.

Sosyal sermaye ve müzik eğitimi çalışmaları en çok kaynaştırma/ dahil olma ve sivil katılım gibi konulardaki sosyolojik çözümlemeler üzerinden ele alınmaktadır. Örneğin C. Eastis çalışmasında iki farklı koro üzerine yaptığı etnografik alan araştırması ile beraber örgütsel çeşitlilik ve sosyal sermayenin çokboyutluluğunu ele alınmaktadır (Eastis, 1998). Bu çalışmanın sonucuna göre; 'Müzikal toplulukların yapıları, grup etkileşimleri tarafından geliştirilen miktar, nitelik ve sosyal sermayenin biçimlerini etkilemektedir' (Prest, 2016, s. 134).

Langston ve Barrett (2008, 2009, 2011) tarafından yapılan araştırmalar müzik eğitimi ile topluluk/ organizasyon konularına değinir. Bu çalışmalarda özellikle halk korolarının, toplum üzerindeki olumlu etkisi üzerinde durulur (Akt. Prest, 2016, s. 137).

Halk korolarında birbirini tanımayan bireyler müziği bir araç olarak kullanır ve çoğu kez amatör ya da yarı profesyonellerden oluşan gruplarda bu sayede aidiyet artar ve sosyal ağlar güçlenir. Zaman zaman bu gruplarda müzik eğitimi veren eğitmenler kişiler arasında köprü görevini üstlenen aktörlere dönüşür. Luebke Amerika'da bir orta okulda farklı etnik kökenlere sahip veliler ve görevlilerin oluşturduğu müzik topluluğunun incelendiği bu çalışmada, "eğitmenlerin üstlendikleri liderlik rolü ile sosyal sermayeyi geliştirdiği sonucuna varılmıştır" (Akt. Prest, 2016, s. 137). Öte yandan Langston, "müzik eğitmeninin en önemli rolünün öğrencilerin müzik yeteneği, bilgisi, alışkanlıklarının gelişmesine yardım etmek ve yaşam boyu müziğe katılacak eğilimler olduğuna değinmektedir" (Langston, 2012). Ayrıca konu yalnızca öğrencilere müzik konusunda sağlanacak yeterlilikle sınırlı değildir. J. Brimhall yaptığı literatür çalışmasında, sosyal sermayenin müzik öğretmenleri ile öğrenciler arasındaki ilişkiyi ve eğitim başarısını nasıl etkilediğine değinir. Öğrencilerini sosyal açıdan destekleyen eğitmenlerin, müzikal açıdan bilgili, uyumlu, öğrencileriyle iletişim içinde olan ve düşünceli kişiler olduğu ortaya konmuştur (Brimhall, 2014).

Anita Prest'in geniş çaplı literatür çalışmasında müzik eğitimi araştırmaları aynı zamanda Bourdieu'nun yaklaşımından etkilenen çalışmalar olarak ayrıca sınıflandırılmıştır. Bu çalışmalardan ilki Cloonan tarafından yapılan ve 2000-2002 yılları arasında Birleşik Krallık hükümetinin işsiz müzisyenler için geliştirdiği bir eğitim ve network programının gözlemlenmesine dayanmıştır. Bu işe alım programına göre, genç müzisyenlerin müzikal yeteneklerinin yanısıra sosyal ilişkilerini geliştirmelerinin de iş bulmaları konusunda yardımcı olduğu ortaya çıkmıştır (Cloonan, 2004). Russel tarafından 2006'da yapılan bir çalışmada Kanada Kuzey Kutup bölgesindeki

Eskimo öğrencilerinin müzik öğretmenleri ile geliştirdikleri sosyal ilişkileri ve öğrenme konusunu ele alır. Sosyal ve kültürel sermaye ile habitus kavramının ele alındığı çalışmada yazar, öğrencilerin geçmiş hikayelerini, bilinçaltı fikirlerini, inanışlarını ve duygularını yani habituslarını anlamanın başarı için önemli bir etken olduğu sonucuna varmıştır (Prest, 2016, s. 132).

Coulson Kuzey İngiltere'deki genç müzisyenlerin kültürel ve sosyal sermayelerinin Bourdieu'nun öne sürdüğünden daha az aile geçmişi ile ilgili olduğunu ortaya koyar (Prest, 2016, s. 132). Buna göre müzisyenlerin öğrenme deneyimlerinin kalitesi ile müzik eğitimi politikası ve uygulamaları müzisyenlerin çalışma hayatındaki başarısı için çok önemli faktörler olarak belirlenmiştir (Coulson, 2010). Bir başka çalışmada 'Toplumsal Sanat Projesi' isimli program aracılığıyla gençlerin müzik korosu aracılığıyla geliştirdikleri sosyal katılım ve ilişkileri incelenir Sosyal sermaye açısından düşünüldüğünde bu sanat projesi akabinde bu gençler -özellikle kız öğrenciler- yeni deneyimler ve arkadaşlar edinmiştir. Yazarlara göre sanat projeleri toplumsal refah üzerinde olumlu etki yaparken, değişikliklerin her zaman iyi sonuçlar doğuracağı açık değildir. Örneğin projenin etkili olabilmesi için gençlerin müzik zevklerinin de dikkate alınması gerektiği vurgulanmıştır (Hampshire ve Matthijsse, 2010).

Göçmenliğin müzik dünyasındaki önemi büyüktür. Göçmen olarak başka bir ülkede kültürel asimilasyon ile kültürel değişim faktörleri arasında kendine yer edinmeye çalışan göçmenler zaman zaman yeniye adapte olur, bazen kendi alışkanlık ve beğenilerini sürdürmeye devam eder. Fakat çoğu kez ara bir yol bulunur. Örneğin Kruse (2013) Amerika'da müzik eğitimi alan Meksika kökenli bir öğrencinin, üniversite başarısı ve sosyal ilişkileri göçmenlik ve azınlık geçmişi göz önünde bulundurularak gözlemlenmiştir. Araştırmada sosyal sermaye açısından göçmen öğrencilerin karşılaştıları engellere karşın, nihai başarılarında müziğin, müzik eğitiminin ve en çok da eğitmenin olumlu katkısı olduğu sonucuna varılmıştır. Lu'nun araştırması ise toplum merkezlerinde göçmenlere yönelik verilen müzik eğitimini kültürel sermaye, etnisite ve asimilasyon teorileri üzerinden açıklar. Çalışmada ele alınan Çinli öğrenciler klasik batı müziği eğitimi alarak hem çok yönlü olduklarını göstermek hem de ana akım eğitim geleneğinin içinde yer almak istemektedir (Lu, 2013). Öte yandan azınlıklar da ülkedeki temel müzik anlayışı üzerinde etki yaratabilir. Örneğin Hong Kong'da yaşayan vurmalı çalgı müzisyenlerinin zaman içinde ülkede azınlık olan Afrika'lıların çalma tekniklerini öğrenmesi ve uygulamasını habitus kavramı üzerinden inceleyen Lee, çalışmasını Hong Kong'lu perküsyonistlerin değişen yaşam pratikleri üzerine kurmuştur (Lee, 2010).

Literatürdeki çok sayıda çalışma, birlikte müzik üretmenin grup duygusunu ve aidiyeti arttırdığı sonucuna odaklanır. Wing (1996) araştırmasında müzik eğitmenlerinin daha iyi sonuçlara ulaşmak için çalışmalarını birbirleriyle paylaşmasının önemine değinir. Zdzinski ise alan araştırmasında (2004) askeri bando/ davul takımı katılımcılarını inceler ve bu kimselerin bir gruba dahil olma motivasyonlarını ele alır. Öncelikli olarak müzikal deneyim kazanma, seyahat etme ve iyi performans sergilemek amacıyla gruba katılan kişiler, ayrıca en önemli yaşam faktörlerinin aile, müzik, arkadaşlar ve sağlık olduğunu belirtmişlerdir.

Gruplara verilen müzik eğitimi azınlıklar, dezavantajlı gruplar ya da az popülasyona sahip kırsal bölgelerde oldukça işlevsel bir role sahiptir. Müzik eğitimi veren kurumlar hangi yaş, eğitim, sosyoekonomik sınıftan olursa olsun grup aidiyetini artırır. Pietersen (2008), Batı Avustralya'da özellikle küçük ve az sayıda nüfusa sahip yerleşim yerlerinde sürdürülen müzik topluluklarını ele aldığı çalışmada, bu tarz programların kırsal bölgelerdeki sosyal yaşama olumlu etkisi olduğuna ve yerel idareler tarafından desteklenmesi gerektiğine değinmektedir. Putnam'ın görüşünden hareketle topluluk bilincine ve müziğin sosyal sermayeyi iyileştirici gücüne işaret eden

Wright (2012), müzik eğitmeninin toplumu müzik aracılığıyla canlandırmak ve sosyal dönüşüme olumlu katkı sağlamak konusunda önemli bir rolü olduğuna değinir.

Sosyal sermaye bağlamında müzik toplulukları. Yukarıdaki örnekler müzik aracılığıyla eğitim, öğrenciler, müzik öğretmenleri, profesyonel ve amatör müzisyenler, genç ve yaşlılar, şehirde ya da kırsalda yaşayan kişi ve topluluklar gibi toplumun farklı kesimlerinden gelen grupların sosyal ilişkilerininin dinamiklerini anlamak üzerinedir. Temel olarak müzik eğitimi başlığı altındaki çalışmalar, kişi ve grupların sosyal, psikolojik, sosyo-ekonomik, siyasi, tarihsel vb. gibi özelliklerine değinir ve bunu yaparken sosyal sermayenin prensiplerinden faydalanır. Bu bölümde ise müzik toplulukları ve sosyal sermayenin özellikleri üzerinde durulacaktır. Öte yandan konu müzik ve topluluk olarak ayrı ayrı düşünülmelidir. Müzik çoğu kez toplulukları bir araya getiren ve sosyal ilişkileri düzenleyen bir araç görevi görmektedir.

Müzik eğitimi başlığı genelde topluluklar konusuyla paralel düşünülebilir. Müzik eğitimi şayet bir ekip içinde birden fazla kişiyi barındıran ve aralarında sosyal etkileşime imkan veren bir yapıya sahip ise, konu topluluk/sosyal katılım ekseninde de ele alınmalıdır. Yani bazı grupların bir araya gelme sebebi sadece müzik olsa da (örneğin korolar, müzik kursları) bazıları müziği bir araç olarak da kullanabilir, örneğin dernekler/klüpler. Langston ve Barrett'in çalışması, Milton Topluluğu koro çalışmalarını esas alır ve 27 katılımcı ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Görüşmelerin sonucunda sosyal sermayenin bir gösterge olarak, paylaşılan kurallar ve değerler, güven, sivil toplum katılımı, sosyal ağlar, bilgi kaynağı ve koronun sunduğu arkadaşlık ve aile ile ilişkileri tanımladığı ortaya çıkmıştır (Langston ve Barrett, 2008, s. 118). Görüşmecilerden biri katıldığı koro için; 'biraz aile gibi' ifadesini kullanır, ayrıca dostluk/ arkadaşlık terimi de sıkça dile getirilir. Katılımcılar koroyu bir takım çalışması olarak görürken, zaman içinde müzikal yetenek ve öğrenme becerilerinin arttığına da değinirler.

Sevinç (2017) Türkiye'de müzik fakültesi 3. sınıf öğrencilerinin katıldığı koro eğitiminde takım çalışmasının önemini kontrollü bir biçimde gözlemlemiştir. Bu eğitimlerde öğrenciler birbirlerinin öğrenme sürecine yardım etmiş ve sürekli etkileşimde bulunmuşlardır. İki gruba ayrılan öğrencilere takım çalışması ve geleneksel öğrenme metodları uygulanmış; entonasyon (tonlardaki hassasiyet ve kesinlik), diksiyon/ artikülasyon, homojenlik ve koro tınısı, müzikalite- müzikal dinamikler, ritmik beraberlik- uyum ve koro disiplini kriterleri karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Gelecekte müzik öğretmeni veya profesyonel icracı olacak bu öğrencilerin takım çalışmasına gösterdikleri ilgi ölçüsünde akademik başarılarının artış gösterdiği ölçülmüştür.

Coşkun'un çalışması İzmir'deki Türk müziği korolarını sosyalleşme kuramı üzerinden tartışır. İzmir'de kişilerin bir şehir geleneği olarak amatör Türk müziği topluluklarına katılma sebebinin müzikten daha çok sosyalleşme, arkadaşlık, çevre edinme, terapi ve statü edinme gibi amaçlar taşıdığını vurgular (Coşkun, 2017). Ayrıca çalışmanın bir diğer önemli sonucu, amatör korolarda çevre edinen müzisyenlerin gruplar kurarak bu sayede müzik sektöründe iş bulmalarıdır. Coşkun burada amatör müzik topluluklarını -kazanç kapısı- terimi ile betimlemekte ve İzmir'in sosyo- kültürel konjoktürünün Türk sanat müziği dinleme pratiğine uyduğunu ifade etmektedir. Bu örnekte sosyal sermayeye sahip olan müzik topluluklarının aynı zamanda ekonomik sermayeye dönüşme potansiyeli de taşıması söz konusudur.

Müzik toplulukları ve sosyal sermaye ilişkisinde bir diğer önemli konu başlığı terapi ve iyi hissetme üzerine yapılan çalışmalardır. Bu çalışmalara göre kişiler bir topluluğa dahil olma, aidiyet duyma, ekip ruhu, ömür boyu öğrenme, sanata katılım ve kendini gerçekleştirme gibi özelliklere müzik aracılığıyla sahip olurlar.

Davidson ve ekibi (2014) 70 yaş ve üzeri kişilerden oluşan bir şarkı söyleme grubunu incelemiştir. Araştırma ekibi bu dersleri 8 hafta boyunca takip etmiş ve sonrasında katılımcılarla görüşmeler gerçekleştirmiştir. Derslere katılan yaşlı bireyler fiziksel, müzikal anlamda ve psikolojik olarak daha iyi hissettiklerini belirtirken katılımcıların %35'i aralarındaki sosyal etkileşimi ders dışı zamana da taşıdıklarını belirtmişlerdir. Etkileşim ve aidiyetin görece bir biçimde sosyal hayatın dışında kalan yaşlı bireyler üzerinde yarattığı etkiler ile ilgili daha fazla sayıda çalışma yapılmalı ve bu çalışmalar yerel ve ulusal idareler tarafından da desteklenmelidir.

Müzik terapi uzun yıllardır farklı müzik kültürlerinde çeşitli uygulama alanlarına sahiptir. Kişilerin ruh sağlığı üzerinde olumlu etkileri olduğu bilinmektedir. Müzik terapi üzerine çalışmalar yapan terapist Procter çalışmasında 3 hastasının birlikte müzik yapma pratiğini incelemiştir. Bu yolla hastaların iyi hissetme, sosyalleşme ve kendine güvenli hissetme duygularının müziğin kendisinden daha çok, beraber yapılan bir eylem olmasından kaynaklandığına değinir (Procter, 2012). Benzer bir araştırma Ölçer (2018) tarafından doğuştan nörolojik sağlık problemleri olan 20 çocuk üzerinde gerçekleştirilir. Kontrollü olarak iki gruba ayrılan çocuklarda Nörolojik Müzik Terapi alan çocuklarda sosyal katılım, günlük yaşam aktivitelerinin iyileşmesi ve yaşam kalitesinde olumlu bir artış gözlenmiştir.

Sosyal sermaye bağlamında müzik endüstrisi. Müzik dünyası müzisyen, dinleyici ve müziğin satış ve pazarlamasını yapan onlarca farklı kurumun bir araya geldiği; eğlence ekonomisinin bir alt dalını oluşturan bir endüstridir. Bu yüzdendir ki müziğin bir işkolu anlamında üretilmesi, dağıtılması, paylaşılması, haklarının korunması, organizasyonlara dahil edilmesi gibi çok sayıda etkinlik kaleminde sosyal ilişkilere ihtiyaç duyulur.

Müzik endüstrisi ve sosyal sermaye birlikteliği ya da sosyal sermaye ilkelerinin müzik dünyası için düşünülmesi, müziğin zaten en baştan itibaren sosyal bir olay olmasından kaynaklanır. Müziğini yapan besteci, müzisyen, aranjör, solistten başlayan ve son olarak dinleyiciye bir ses/ görüntü olarak ulaşan müzik eserleri, kişi ya da şirketler arasında pek çok noktada etkileşim yaratır. Bu etkileşimler sosyalleşme, sosyal ilişkiler, güven, sosyal organizasyonlar, kollektivite gibi farklı sayıda isimlerle tanımlanabilir ve konu sosyal sermaye ile yakından ilişkilidir.

Howard Becker (1982) çok bilinen çalışması 'Sanat Dünyası'nda şu soruyu sorar: 'Sanat toplum ve insanlar için yapması gerekeni nasıl yapar? Sanat dünyasından söz edildiğinde doğrudan olarak işbirliği ve kolektiviteden de söz edilmiş olur. Çünkü sanat insan etkinliklerini armoni içinde bir araya getiren sosyal bir fenomendir.

Crossley ve Bottero (2015), sanatçının tek başına prova yaptığı ya da sadece kendi zevki için müzik yaptığı anları, Mead'in izleyiciyi ya da dinleyiciyi tamamen konu dışı eden metaforik anlatımıyla açıklarlar. Mead (1967) –kendimle diyaloglarım– adını verdiği bireysel müzik üretimi fikrini ortaya koymuş olsa da Crossley ve Bottero, sosyolojinin her zaman kişiler ve kurumlar arasındaki ilişkilere odaklandığına değinir.

Yukarıda bahsedildiği gibi sanatçı pratik kazanmak için yaptığı çalışma/ prova ya da kendisi için müzik yapma zevkinin dışında büyük bir oranla müziği dinleyicileri ile paylaşmak için yapar. Müzik yapmak bir kişinin kafasındaki duygu ve düşüncelerin müzik bilgisi ile birleşmesi ve ortaya bir yapıt olarak çıkmasının hemen sonrasında diğer müzisyenlerle paylaşılır, stüdyoda kayıt edilir ve dinleyiciye ulaşana dek pek çok sosyal interaksiyona dahil olmuştur bile.

Rossiter ve diğerlerinin çalışması (2011) sosyal sermaye ile müzik girişimciliğini konu alır. Müzik girişimcilerinin (bu müzisyenin kendisi de olabilir) stratejik yaratıcılık kavramıyla beraber nasıl sosyal sermaye

elde edebileceğini tartışırlar. Müziği ekonomik bir işkolu olarak kabul eden çalışma temelde girişimcinin motivasyonunun ne olduğunu sorgulamaktadır. Bu durumda müzik girişimcilerinin proaktif bir davranış biçimi sergileyerek sosyalleşme ve kişilerle duygusal yakınlık kurmak gibi ölçülemeyen özellikler sergilemesi, başarı ve motivasyonunu artırmaktadır.

Müzik dünyasında sosyalleşme ve ağ kurmanın önemine değinen bir başka çalışma ise Sutopo ve diğerleri (2017) tarafından hazırlanan çalışmadır. Bu araştırma Endonezya'lı genç müzisyenler, kariyer kararları ve stratejik sosyal sermaye kavramı üzerinedir. DIY- Do it yourself (Kendin yap) kültüründen söz eden çalışma, özellikle genç müzisyenlerin geçici işler konusunda daha esnek davranması ve yeni iş fırsatları yakalamak adına mobiliteye açık olmaları gerektiği konusuna değinir.

Öztürk (2015) sosyal medya çağında müzik endüstrisini incelediği araştırmada müzisyen, dinleyici ve endüstriyi bir bütünün parçaları olarak kabul etmiş ve müzisyenin dijital çağın ekonomik şartlarında nasıl hayatta kalacağını sorgulamıştır. Bu çalışma için onlarca müzisyen, prodüktör, radyo ve TV programcısı, DJ, hayranlar, menejer ve sosyal medya uzmanı gibi çok sayıda kişiyle görüşmeler yapılmıştır. Çalışma sonucuna göre, müzik endüstrisinde var olan sanatçılar göreceli olarak daha yüksek ekonomik ve sosyal sermaye unsurlarına sahiptirler. Müzik, medya ve eğlence dünyasındaki kişilerin sosyal ilişkilere sahip olmaları onlara iş bulma anlamında avantaj sağlamaktadır. Ancak öte yandan analizler genellikle ekonomik sermayeye sahip olan katılımcılarda sosyal sermayeye sahip olma oranının da arttığını gösterir. Çalışmanın eleştirel kısmı Bourdieu'nun da değindiği gibi, sosyo- ekonomik açıdan daha dezavantajlı olan grupların iş bulma, işbirliği yapma ve devamlılık konusunda zorluk yaşadıkları yönünde olmuştur.

Becker sanat dünyasını daha iyi anlamak için şu felsefi soruyu sorar: Eğer ormanda bir ağaç devrilse ve bunu kimse duymazsa, ses çıkmış olur mu? Ya da soruyu şu şekilde sormamız gerekse; eğer bir müzisyen bir müzik eseri bestelerse ve bundan hiçbir dinleyicinin haberi olmazsa, bu müziğin 'toplumsal anlamda' varlığından söz edilebilir mi? Müzisyenler sosyal, ekonomik, politik, kültürel, sanatsal ya da kişisel sebeplerle de olsa dinleyicilerine müziklerini ulaştırmak isterler. Global müzik endüstrisi, dünyaca ünlü popüler isimler üzerine yoğunlaşır. Benzer biçimde yerel müzik pazarlarında da kendi ülkesinde bilinen popüler sanatçılar daha fazla iş yapma şansına sahiptirler. İnternet medyasının sanat ürünleri açısından en büyük yeniliği, sanatçıların coğrafi sınırları aşarak ve büyük plak şirketlerine gereksinim duymadan online medyada kendini gösterme fırsatı yakalamış olmasıdır.

Sargent (2009) yeni medya döneminde lokal müzisyenlerin ulaşabileceği potansiyel küresel dinleyicileri konu almaktadır. Buna göre sosyal medya ağları müziğin dağıtımı ve promosyonu için çok önemlidir ve müzisyen bu sosyal ağlara aktif bir şekilde katılırsa dinleyici sayısını arttırabilir ve ilişkilerini geliştirebilir. Ancak buradaki ikilem sanatçıların farklı noktalarda oluşturdukları kitleleri bir araya getirmesi üzerinedir. Birleştirme (bonding) ve köprü kurma (bridging) sosyal sermayenin en önemli prensiplerindendir. Dijital medyanın –sınırlarının çok büyük ve bağlantısız olması– sosyal ilişkilerin kültür bağlamından koparak ya da çokkültürlüleşerek gelişmesini gerektirir. Endüstri bu özellikleri de hesaba katarak dijital teknolojinin olanaklarını ve insanın sosyal bir birey olarak varlığını ekonomik, kültürel ve sosyal sermaye bakış açısıyla bir araya getirmenin yollarını bulacaktır.

SONUÇ

Literatürde yapılan çalışmalar incelendiğinde müzik dünyasında sosyal ilişkilerin ya da genel tanımıyla sosyal sermayenin oldukça önemli olduğu sonucuna varılmaktadır. Konu müzik eğitimi, topluluklar, sanat terapi, sosyal katılım, farklı yaş gruplarında müziğin iyileştirici gücü, göçmenlerin aidiyet duygusu, kültürel asimilasyon, sosyal sınıf, ekonomik farklılıklar, işkolu olarak müzik çalışanlarının ilişkileri ve daha pek çok farklı açılarıyla ele alınmaktadtır. Dünya müzikoloji ve müzik sosyolojisi literatüründe sosyal ağ analizi ve sosyal sermaye ile müzik dünyası üzerine yapılmış çok sayıda araştırma mevcuttur. Ancak Türkçe yazında konu hakkında az sayıda çalışma yapılmıştır. Bu çalışmanın en önemli amaçlarından biri, araştırmacıların literatürden esinlenmesi ve gelecekte yapılacak akademik çalışmalarda olası konu başlıklarını bir araya getirebilmeleridir.

Ayrıca akademik yazının gerekliliğinin yanısıra, sanat ve kültür politikalarının önem kazanması gerektiği; konunun toplumsal refaha ve gelişime katkı sağlama potansiyeli taşıdığı gözlemlenmiştir. Sosyal ilişkiler, güven, karşılıklılık, sosyal katılım konularında müzik önemli bir araç olarak kullanılabilir. Bu sebeple konunun müzik sosyolojisi ve müzikoloji literatüründe ilgi çekmesi sağlanmalı, amatör yada profesyonel müzik toplulukları yerel ve ulusal idareler tarafından desteklenmelidir. Ek olarak ömür boyu öğrenme modeli her gruptan ve yaştan kimseler için büyük önem taşımaktadır. Müzik terapinin yanısıra müziğin sosyalleşmenin en önemli lokomotiflerinden biri olduğu unutulmamalıdır. Son olarak işsiz müzisyenlerin istihdamı için gereken desteklerin fon sağlayıcılar tarafından dikkate alınması ivedilikle çözüm üretilmesi gereken mühim bir konu olarak karşımıza çıkar.

Kaynakça/References

Becker H. (1982) *Art Worlds*, Berkeley, CA: University California Press.

Bordieu, P., Wacquant, L (1992), *An Invitation to Reflexive Sociology*, Chicago: University of Chicago Press.

Brimhall, J. (2014) Characteristics of Music Teachers Who Effectively Promote Social Capital: A Literature Review, *Update: Applications of Research in Music Education*, 33 (1): 42- 48.

Cloonan, M. (2004) A capital project? 'The New Deal for Musicians' in Scotland, *Studies in the Education of Adults*, 36:1, 40-56.

Coleman, J. (1998) Social Capital in the Creation of Human Capital, *American Journal of Sociology*, 94: 95- 120.

Coşkun F. (2007*) Sosyalleşme bağlamında İzmir'de ki Türk sanat müziği amatör koroları ve toplu müzik pratikleri*, DEÜ Güzel Sanatlar Enstitüsü Doktora Tezi.

Coulson S. (2010) Getting 'capital' in the music world: Musicians' learning experiences and working lives, *British Journal of Music Education*, 27 (3): 255- 270.

Crossley N. ve Bottero W. (2015) Social spaces of music: introduction, *Cultural Sociology*, Vol 9 (1): 3- 19.

Davidson JW, McNamara B, Rosenwax L, Lange A, Jenkins S, Lewin G. (2014) Evaluating the potential of group singing to enhance the well-being of the older people, *Australasian Journal of Ageing*, 33(2): 99- 104.

Eastis C. (1998) Organisational diversity and the production of social capital: one of these groups is not like the other, *American Behavioral Scientist*, 4 (2): 66-77.

Field, J. (2008) *Sosyal Sermaye*, İstanbul: Bilgi Yayınları

Gürsakal, N. (2009) Sosyal Ağ Analizi, Bursa: Dora Yayıncılık

Hampshire, K., Matthijsse M. (2010) Can arts projects improve young people's well- being? A social capital approach, *Social Science and Medicine*, 71 (4): 708- 716.

Kruse A. (2013) I always had my instrument, The story of Gloria Ramires, *Bulletin of the Council for Research Music Education*, 195: 25- 40.

Langston T.W. ve Barrett M.S. (2008) Capitalizing on community music: a case study of the manifestation of social capital in a community choir', *Research Studies in Music Education*, 30 (2): 118- 138.

Langston T. (2011) It is a life support, isn't it? Social capital in community choir, *International Journal of Community Music*, 4 (2): 163- 184.

Lee H. K (2010) The rise of African drumming among adult music learners in Hong Kong. *International Education Studies, Special Issue: Theorising and Reflecting on Lifelong Learning* 3 (4): 86- 93.

Lu W. T. (2013) Confucious or Mozart? Community cultural wealth and upward mobility among children of Chinese immigrants, *Qualitative Sociology*, 36 (3): 303- 321.

Mead G. H. (1967) *Mind, self and society*, Chicago: University of Chicago Press.

Ölçer G. (2018) *Serepral palsili çocuklarda nörolojik müzik terapi eğitiminin yaşam kalitesi, katılım ve günlük yaşam aktiviteleri üzerine etkisi*, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.

Öztürk T.A. (2015) *Müzik İcracılarının Kültür Endüstrisi ve Dinleyici Beklentileri Arasında Yeni Medya Bağlamında Uyum Stratejileri*, İTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi.

Pietersen J. (2008) Community Music Life in Western Australia: Creating a Social Capital of Partnetship and Trust. CMA XI, Projects, Perspectives, and Conversations, *International Society for Music Education*, s. 147- 153.

Prest A. (2016) Social capital as a framework in music education research, *Action, Criticism & Theory for Music Education*, 15(4): 127- 160.

Procter, S. (2006) 'Music therapy and social capital: What are we playing at?' In R. Edwards, J. Franklin & J. Holland (eds) *Assessing Social Capital: Concept, Policy and Practice*, Newcastle: Cambridge Scholars Press.

Rossiter, N, Goodrich, P., and Shaw, J. (2011). Social capital and music entrepreneurship, *Journal of Management and Marketing Research*, 7 (6): 7–10.

Sargent C. (2009) Local musicians building global audiences: social capital and the distribution of user- created content on- and off-line, *Information, Communication and Society*, 12 (4), s. 469- 487.

Sevinç, S. (2017) Koro Eğitiminde Takım Çalışmasına Dayalı Öğrenmenin Önemi, *Fine Arts*, (NWSAFA), 12(4):228-234.

Sutopo O.R., Threadgold, S., Nilan, P. (2017) Young Indonesian musicians, strategic social capital, reflexivity and timing, Sociological Research Online, Vol 22(3) 186- 203.

Temple, J. (2001) Growths Effects of Education as Social Capital in the OECD Countries, *OECD Economic Studies* 33(2): 1-56.

Wing L. (1996) Studying ourselves through qualitative lenses: A caution, an observation, and a possibility, *Bulletin of the Council for Research Music Education*, s.116- 118.

Wright R. (2012) Music education and social transformation: Building social capital through music. *Canadian Music Educator*, 53(3)12-13.

Yarcı, S. (2011), Pierre Bourdieu'da Sosyal Sermaye Kavramı, *Akademik İncelemeler Dergisi*, 6 (1) 125- 135.

Yıldız, Z., Topuz, H. (2001) Sosyal Sermaye ve Ekonomik Kalkınma İlişkisi Açısından Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 61: 201-226.

Zdzinski, S. F. (2004). Contributions of drum corps participation to the quality of life of drum corps alumni. *Bulletin of the Council for Research in Music Education*, (159), 46-57.